

U.1990B.176

*Erstatning uden for kontraktforhold 111.1 Erstatning uden for kontraktforhold 142.2 Miljøret 1.3*

## Erstatningsansvar uden for kontrakt for forureningsskader

*Resumé: Ansvar for forureningsskader inden for miljøområdet er - bortset fra direkte og konkret lovhjemlet***187***objektivt ansvar - culpaansvar. »Forurenere betaler-princippet« ændrer ikke derved, idet retspraksis hidtil ikke har udstrakt dette princip til et generelt objektivt ansvar for forureningsskader.**Af advokat Jan Hoffmeyer, Advokaterne Berg Nielsen, Prochownik & Hoffmeyer*

1. I UfR 1978 B s. 53 ff har Gomard redegjort for retsstillingen på daværende tidspunkt vedrørende erstatningsansvaret for miljøskader forårsaget af nedgravet kemikalieaffald. I den efterfølgende periode er der på miljøområdet sket to afgørende ting, som giver anledning til at udbyde de betragtninger omkring retstilstanden, som Gomard har redegjort for.

For det første har udviklingen i retspraksis på et ulovbestemt område uden for miljøretten (naboretten) i nogle tilfælde statueret ansvar på objektivt grundlag - eller i hvert fald meget tæt på, jfr. bl.a. UfR 1983 s. 714 H og UfR 1983 s. 896 H. Da disse domme under procedurerne i to principielle sager inden for de seneste år på miljøområdet (»Cheminova«-sagerne) er anvendt som præjudikater til støtte for et objektivt ansvar på miljøområdet, vil de blive nærmere gennemgået under afsnit 2.

For det andet er i 1983 vedtaget kemikalieaffaldsdepotloven (lov nr. 262 af 8. juni 1983), trådt i kraft den 1. juni 1983. Hensigten med loven er at skabe grundlag for en indsats mod forureningen fra gamle kemikalieaffaldsdepoter, d.v.s. kemikalieaffald, der er nedgravet/henlagt før den 1. april 1976.

**177**

Med hensyn til nedgravet/henlagt affald efter den 1. april 1976 er sådant kemikalieaffald omfattet af bekendtgørelse nr. 121 af 17. marts 1976 om kemikalieaffald, hvorefter der for virksomheder gælder en pligt til at aflevere kemikalieaffald på kommunale modtagestationer. Når dette er sket, er det kommunalbestyrelsens ansvar, at kemikalieaffaldet bortskaffes på forsvarlig vis.

I forbindelse med lovens vedtagelse regnede man fra Miljøstyrelsens side med, at der inden for de nærmeste år ville blive tale om registrering af affaldsdepoter i en størrelsesorden på ca. 500. Dette tal har imidlertid slet ikke holdt stik, idet der allerede i 1989 er registreret ca. 1.800 depoter, og det forventes, at tallet stiger til ca. 4.500 (både kemikalieaffalds- og olieaffaldsdepoter samt gamle lossepladser), når samtlige gamle depoter i hele landet er undersøgt og registreret.

I henhold til lovens § 8 er det det offentlige, der i første omgang tager skridt til afholdelse af undersøgelser, afværgeforanstaltninger m.v., og som betaler udgifterne hertil. Baggrunden herfor er *dels*, at nedgravning af kemikalieaffald i flere tilfælde var blevet anbefalet af myndighederne som en hensigtsmæssig bortskaffelse af dette affald, *dels* at indsatsen for at hindre/begrænse forurening fra kemikalieaffald er så omkostningskrævende, at det ikke i alle tilfælde anses for rimeligt at pålægge en grundejer - der måske var uvidende om en tidligere ejers nedgravning af affald - at afholde udgifterne til bortfjernelse af affaldet.

Omvendt er det i lovens § 18, stk. 3, udtrykkeligt fastslået, at selve den omstændighed, at det offentlige har betalt de nødvendige udgifter til undersøgelser og afværgeforanstaltninger, ikke berører myndighe-

dernes adgang til gennem regressøgsmål at søge udgifterne »- - godtgjort af den, der er ansvarlig for kemikalieaffaldsdepotet«.

I den forbindelse bemærkes det, at bestemmelsen efter sin ordlyd ikke er nogen regresbestemmelse af materielt indhold, idet den intet nævner om betingelserne/vilkårene eller grundlaget for erstatningsansvar. Bestemmelsen må således alene tages som udtryk for de juridiske følger af det offentlige rolle i forbindelse med oprydning af gamle kemikalieaffaldsdepoter, idet regreskrav - i hvert fald teoretisk set - principielt ville kunne gøres gældende, uanset om bestemmelsen var medtaget i loven eller ej.

I motiverne til bestemmelsen er alene nævnt, at man fra Folketingets side bevidst har undladt at give nærmere regler for selve gennemførelsen af regreskrav. Fra lovgivers side har man således udtrykkeligt overladt det til domstolene at udstikke vilkår og grænser for selve erstatningsansvarets udstrækning i forbindelse med regressøgsmål.

Den 14. december 1989 har miljøministeren fremsat forslag (lovforslag nr. L 109) til Lov om Affaldsdepoter. Iflg. lovforslagets § 1 er der i forhold til den gældende kemikalieaffaldsdepotlov sket den ændring, at tillige olieaffaldsdepoter fra før 1. november 1972 samt lossepladser m.v. fra før 1. oktober 1974 tillige ønskes medinddraget under lovens område. Med hensyn til miljømyndighedernes regresadgang, jfr. nugældende kemikalieaffaldsdepotlovs § 18, stk. 3, er denne bibeholdt i lovforslagets § 2, stk. 3.

I medfør af den nugældende kemikalieaffaldsdepotlovs § 18, stk. 3, foreligger nu de første to domme, hvor oprydning af kemikalieaffaldsdepoter er sket for det offentlige regning, og hvor man herefter har rejst krav mod forurenere om betaling - i hvert fald delvis - for oprydningsudgifterne.

De to domme (»Cheminova«-sagerne) er afsagt den 4. juni 1987 og 13. januar 1989 af Vestre Landsrets 1. afdeling (samme afdeling og samme retsformand), jfr. nedenfor under afsnit 2. Herudover er der en lang række andre sager under opsejling, men foreløbig afventer Miljøstyrelsen Højesterets afgørelse i den ankede »Cheminova«-dom af 13. januar 1989.

Endelig henledes opmærksomheden på ordet »forureningsskader« i overskriften. I modsætning til UfR 1978 B s. 53 er området for denne artikel således ikke kun miljøskader fra nedgravet kemikalieaffald, men skader, som kan henføres til forurenende stoffer i al almindelighed, typisk olie- og kemikalieforurening, jfr. i øvrigt det udvidede anvendelsesområde i ovennævnte lovforslag nr. L 109.

### 2. Erstatningsansvaret på ulovregulerede områder.

I dette afsnit behandles retsstillingen på områder inden for miljøretten, hvor der ikke findes materielle bestemmelser om selve ansvarsgrundlaget. Udtrykket »ulovregulerede områder« i overskriften er ikke ensbetydende med, at sagerne vedrører områder, hvor der ikke gælder

love, bekendtgørelser eller andre regler, men er alene udtryk for det forhold, at der i sagerne ikke har kunnet

### 178

henvises til konkrete ansvarsregulerende bestemmelser.

I gennem de seneste ca. 30 år er der afsagt en lang række domme inden for miljøområdet, hvor der er taget stilling til erstatningsansvar. I Gomard's artikel er der på s. 67 ff omtalt en række principielle domme, som statuerer erstatningsansvar for forureneren ud fra culpaansvar, jfr. navnlig UfR 1958 s. 365 H, 1969 s. 923 ØL og 1977 s. 183 VL.

Med hensyn til senere retspraksis er ansvarsgrundlaget på linie med de ovenfor citerede domme, jfr. specielt UfR 1977, s. 1018 VL, 1978 s. 585 ØL, 1979 s. 1056 VL, 1987 s. 118 H (frifindelse i de to sidste domme) samt 1989 s. 692 H.

I den juridiske litteratur henvises til Anders Vinding Kruses »Erstatningsret« (4. udgave) s. 314, Claus Haagen Jensens »Dansk Miljøret« s. 269, W.E. von Eybens »Miljøværn« s. 169 og Ellen Margrethe Basses »Erhvervsmiljøret« s. 183 ff. Samtlige disse forfattere er af den opfattelse, at ansvarsgrundlaget - bortset fra specielle områder med lovreguleret ansvar - er culpa.

Med hensyn til de nærmere omstændigheder omkring selve culpavurderingen er udgangspunktet naturligvis, hvorvidt forureneren har tilsidesat eller overtrådt gældende lovbestemmelser, bekendtgørelser, forskrifter, kutyper m.v. Ud fra den foreliggende retspraksis kan der udledes følgende generelle samt principielle retningslinier for bedømmelsen:

- Selve culpavurderingen skal principielt behandles uafhængigt af, hvorvidt der foreligger overtrædelse af regler, påbud/forbud e.lign., idet ansvar godt kan statueres, selv om formelle forskrifter ikke er overtrådt, jfr. UfR 1977 s. 1018 VL.

- Culpa kan statueres, selv om der på et område ikke foreligger forskrifter i form af love, bekendtgørelser, påbud/forbud e.lign., jfr. UfR 1958 s. 365 H.

- Selv om hverken farens opståen eller vedligeholdelse kan bebrejdes forureneren, kan ansvar dog pålægges, hvis den pågældende ikke griber ind og hindrer/begrænser skaderne, jfr. UfR 1977 s. 183 VL og 1978 s. 585 ØL.

- Afgørende for, om forurenerens adfærd har været ansvarspådragende eller ej, er datidens bestemmelser og normer for forsvarlig adfærd inden for miljøområdet, jfr. »Cheminova«-dommen af 13. januar 1989, jfr. gennemgangen af dommen nedenfor.

- Der er en tendens til at skærpe kravene til agtpågivenhed og forsvarlighed, jfr. UfR 1958 s. 365 H og 1989 s. 692 H.

- Der er ikke grundlag for et præsumptionsansvar (culpa med omvendt bevisbyrde) på miljøområdet, jfr. UfR 1979 s. 1056 VL og 1987 s. 118 H.

Uafhængigt af den foreliggende retspraksis på miljøområdet, hvor ansvarsgrundlaget er culpa, har der i de senere år været rejst diskussion om, hvorvidt der inden for miljøområdet tillige gælder et objektivi ansvar, d.v.s. ansvar, selv om der ikke kan bebrejdes forureneren noget. Dette synspunkt støttes på dels visse bestemmelser i miljøbeskyttelsesloven og andre miljølove, dels udviklingen i erstatningsretten inden for naboretten i retning af et objektivi ansvar.

Til støtte for synspunktet om objektivi ansvar inden for miljøområdet henvises først og fremmest til reglen i miljøbeskyttelseslovens § 3, stk. 3, som lyder således:

»Den, der udøver eller vil påbegynde virksomhed som nævnt i § 2, skal træffe de til forebyggelse og imødegåelse af forurening nødvendige foranstaltninger og tilrettelægge virksomhedens drift på en sådan måde, at virksomheden i mindst muligt omfang giver anledning til forurening, jfr. § 1. stk. 3.»

Bestemmelsen er efter sin formulering en principerklæring uden angivelse af konkrete momenter. Trods den noget uklare og vage formulering tages bestemmelsen til indtægt for et »forureneren betaler-princip« (Polluter Pays Principle). Princippet støttes på bemærkningerne

til miljøbeskyttelseslovens § 3, hvor det på side 34 i bemærkningerne til lovforslaget bl.a. hedder:

»-- Man har imidlertid foreløbig besluttet at henholde sig til den tidligere langsigtede målsætning, hvorefter udgifterne i forbindelse med forureningsbekæmpelsen principielt bør afholdes af forureneren --«

Tages dette princip for pålydende, skal forureneren således (altid) betale for forureningsbekæmpelse - selv om der ikke foreligger culpa. Dette spørgsmål behandles i øvrigt selvstændigt nedenfor under afsnit 5.

For det andet henvises der til udviklingen i

### 179

praksis på naborettenens område. Højesteret har i 1983 afsagt to domme inden for naboforhold, som statuerer erstatningsansvar ud fra et ansvarsgrundlag, som - efter nogles opfattelse - er udtryk for objektivi ansvar på det pågældende område:

#### UfR 1983 s. 714 H:

En kommune foretog en sænkning af grundvandsstanden i et sommerhusområde i forbindelse med udvidelse af et rensningsanlæg. Projektet foregik over en periode på 6 måneder, hvor der hen imod slutningen skete sætningsskader på to ejendomme.

Under et udmeldt syn og skøn blev det fastslået, at skaderne (henholdsvis nedrivning og forringelse af to huse) skyldtes grundvandssænkningen. Iflg. skønserklæringer blev det tillige oplyst, at der var et alternativ til den anvendte fremgangsmåde. Omkostningerne ved den alternative løsning ville andrage ca. kr. 1,2 mio. ud over den samlede entreprisesum på kr. 2,75 mio.

Højesteret afviste, at der forelå culpa, fra kommunens side og lagde ved sin afgørelse vægt på, at risikoen for den skete skade var så lille, at kommunen ikke burde have valgt en anden fremgangsmåde end sket. Højesteret henviste imidlertid til, at kommunen »-- var bekendt med jordbundsforholdene og med funderingsforholdene for bygningerne i området --« og fastslog, at kommunen var ansvarlig under henvisning til, at kommunen »-- ved den økonomiske og tekniske planlægning af arbejdet havde mulighed for at tage risikoen for skadeforvoldelse i betragtning --«

#### UfR 1983 s. 896 H:

Der skete brud på en gasledning med deraf følgende gasudslip. De pågældende gasledninger var fra 1951 og af støbejern af ringe kvalitet. Om årsagen til gasudslippet blev det i forbindelse med et afholdt syn og skøn oplyst, at kommunen brugte gas at meget højt indhold af kulilte, hvilket medførte, at selv den mindste udsivning var særdeles farlig.

Højesteret afviste ikke udtrykkeligt culpa, men henviste til, at »-- en skade som den i sagen omhandlede findes under de omstændigheder, der er anført i landsrettens dom, at burde bæres af appellant (kommunen), der ejede gasværket med tilhørende ledningsnet, og som ved den tekniske og økonomiske tilrettelæggelse af driften havde mulighed for at tage risikoen for sådanne ikke uberegnelige skaders opståen i betragtning.«

De to domme er kommenteret af Niels Pontoppidan i UfR 1983 B s. 49 ff, hvor der gives udtryk for den opfattelse, at der nu er indført objektivi ansvar på dette specielle og uregulerede område, som naboretten anses at være. Sammenlign tillige UfR 1989 B s. 81 ff, hvor W.E. von Eyben hælder til det synspunkt, at retspraksis inden for det pågældende område i virkeligheden er udtryk for en culparegel, jfr. bemærkningerne på s. 89 f.

Også efter min opfattelse kan det med rette diskuteres, om disse domme rent faktisk kan tages som udtryk for et objektivi - d.v.s. absolut - ansvar. Kendetegnende for begge domme er som ovenfor anført, at der kunne have været anvendt bedre og mere sikre løsninger - uden at man dog fra Højesterets side vil lægge til grund, at det kan betragtes som en fejl/forsømmelse, at dette ikke er sket. I UfR 1983 s. 714 H blev der endog anvist en konkret alternativ løsning.

Det ville have været interessant, såfremt man i de to sager havde anvendt de alternative - betydeligt dyrere - løsninger, og det alligevel

var gået galt. I så fald kunne Højesteret i sine præmisser næppe have anvendt den samme begrundelse, jfr. ordene »tekniske planlægning af arbejdet - -«, hvorved Højesteret ville have været tvunget til at tone rent flag (d.v.s. udtrykkeligt begrunde resultatet med ordene »objektivt ansvar«), såfremt ønsket under alle omstændigheder var at nå til det samme resultat.

De ovenfor refererede domme er i to sager vedrørende Cheminova A/S (henholdsvis på Harboøre Tange og i Ballerup) anvendt som præjudikater til støtte for objektivt ansvar. I de to sager var de nærmere omstændigheder følgende:

#### **Utrykt VL-dom af 4. juni 1987:**

Sagen drejede sig om et erstatningskrav på ca. kr. 22 mio., som Miljøministeriet havde rettet imod A/S Cheminova for udgifter afholdt i 1981 til fjernelse af et kemikalieaffaldsdepot ved høfte 42 på Harboøre Tange. Etableringen af depotet går tilbage til 1956, hvor A/S Cheminova ansøgte Trafikministeriet om tilladelse til etablering af et kemikalieaffaldsdepot, men efter et par måneder fik afslag. På trods af afslaget henlagde A/S Cheminova kemikalieaffald i området, ligesom man ikke overholdt vilkårene for tilladelse til udledning af spildevand.

I 1957 opnåede A/S Cheminova dog tilladelse til etablering af et depot i en treårig periode. Ved udløbet af perioden fortsatte A/S Cheminova imidlertid med at henlægge affald i depotet, ligesom staten i 1961 selv henlagde stoffer på det pågældende område. I 1962 blev det over for A/S Cheminova indskræpet, at den treårige

#### **180**

periode var udløbet, hvorefter A/S Cheminova ophørte med at henlægge nyt kemikalieaffald.

I slutningen af 1970'erne konstateredes udsivning af kemikalier fra depotet, og i sommeren 1981 foranledigede Miljøministeriet - i henhold til en folketingsbeslutning - depotet fjernet af Kommunekemi og senere transporteret til deponering i Vesttyskland.

I forbindelse med overvejelserne om anlæggelse af retssag mod A/S Cheminova blev der indhentet en udtalelse fra kammeradvokaten (skrivelse af 30. juni 1982), som i øvrigt blev fremlagt i sagen. Fra kammeradvokatens udtalelse er der to ting, der er grund til at hæfte sig ved, nemlig *dels* at objektivt ansvar efter kammeradvokatens opfattelse »- - næppe kan overføres til skader forvoldt ved kemikalieaffald«, *dels* at der - på baggrund af de konkrete omstændigheder i forholdet mellem staten og A/S Cheminova - ikke forelå grundlag for at statuere culpaansvar. Formentlig på grund af kammeradvokatens opfattelse blev det under sagen fra Miljøministeriets side undladt at gøre culpa gældende, idet man til støtte for kravet udelukkende gjorde objektivt ansvar gældende. Endvidere bestred Miljøministeriet, at et eventuelt krav var forældet eller opgivet.

Fra A/S Cheminovas side blev det gjort gældende, at der ikke forelå nogen skadegørende handling, idet der henvistes til tilladelser, samt at staten tillige selv havde benyttet det pågældende depot. Endvidere blev det gjort gældende, at der ikke var grundlag for objektivt ansvar, samt at kravet i øvrigt var forældet - såvel efter den 20-årige som den 5-årige forældelsesregel.

Retten frifandt A/S Cheminova med følgende 4 begrundelser:

1. Der var *ikke* grundlag for at statuere *objektivt ansvar*, jfr. ordene »- - må det tillægges betydning, at der ikke i den omfattende lovgivning - - er indeholdt regler om erstatningspligt på objektivt grundlag«.

2. Der forelå *samtykke* fra det offentlige side, jfr. ordene »- - A/S Cheminova har foretaget deponeringen efter miljømyndighedernes forudgående, omfattende undersøgelser og tilladelser.«

3. Der forelå *accept af risiko*, jfr. ordene »- - myndighederne senere flere gange har vurderet depotets miljømæssige betydning uden at kræve det fjernet«.

4. Der forelå *egen skyld*, jfr. ordene »- - staten i 1961 selv har foretaget en ikke uvæsentlig deponering af kemikalieaffald på stedet.«

#### **Utrykt VL-dom af 13. januar 1989 (dommen er anket til Højesteret og stadig under forberedelse (februar 1990)):**

Sagen drejede sig om forskellige miljømyndigheders udgifter til foreningsbekæmpelse (undersøgelser, analyser og afværgeforanstaltninger) afholdt på A/S Cheminovas tidligere grund i Ballerup (nuværende eier LYFA A/S).

Siden midten af 1940'erne havde A/S Cheminova drevet virksomhed med produktion og forhandling af kemikalier. Umiddelbart efter starten af virksomheden skred miljømyndighederne ind over for fabrikken på grund af manglende godkendelse, ligesom myndighederne - tilsyneladende uden resultat - skred ind over for virksomheden med bøder. Pålæg m.v. I 1953 flyttede virksomheden til Harboøre Tange, og i 1955 blev ejendommen solgt til LYFA A/S.

I 1978 iværksatte miljømyndighederne en række undersøgelser vedrørende forureningens art og omfang, hvilket til sidst mandede ud i, at kommunen iværksatte afværge- og afhjælpningsforanstaltninger.

Miljømyndighederne anlagde herefter sag mod A/S Cheminova med krav om betaling for projekterings- og anlægsudgifter, udgifter til driften og vedligeholdelsen af rensningsanlægget, erstatning for tabt vandforsyning samt diverse udgifter til undersøgelser og analyser.

Fra sagsøgerens side blev det gjort gældende principalt, at A/S Cheminova var erstatningsansvarlig efter regler om objektivt ansvar, subsidiært efter culpa-reglen.

Til støtte for anbringendet om objektivt ansvar henviste miljømyndighederne til andre parallelle retsområder, hvor der idømmes ansvar uden culpa, nemlig hvor den skadevoldende virksomhed kunne have taget risikoen for skadens indtræden med i sine kalkulationer. Til støtte for ansvar efter den almindelige culpa-regel henviste miljømyndighederne til manglende overholdelse af gældende bestemmelser, forsætlige overtrædelser af regler og påbud samt manglende anmeldelse til sundhedskommissionen. Endelig henvistes til nedgravninger tæt på et stort vandindvindingsområde.

A/S Cheminova nedlagde pastand om frifindelse og gjorde til støtte herfor principalt gældende, at der savnes lovhjemmel til at pålægge ansvar på objektivt grundlag. Vedrørende et eventuelt culpaansvar henviste A/S Cheminova til, at det ikke var godtgjort, at der var overtrådt nogen dagældende forskrift, eller at man havde handlet i strid med almene normer støttet på andet grundlag end skrevne regler.

Endvidere blev det gjort gældende, at kravet under alle omstændigheder var forældet. Med hensyn til dette anbringende henviste A/S Cheminova til, at et evt. krav både var forældet efter 1908-loven og Danske Lov 5-14-4. Der benvistes i den forbindelse til, at forældelsen efter 1908-loven løb fra 14. november 1954 (da A/S Cheminova fraflyttede ejendommen), at forældelsestristen i hvert fald må løbe fra 1966 (hvor LYFA fik problemer med udgravningen til et byggeri, og kommunen derved fik anledning til at gribe ind), og at den 20-årige forældelse efter DL 5-14-4 under alle omstændigheder løber fra fordringens stiftelse (erstatningskravets opståen), hvilket senest kan have fundet sted den 14. november 1954.

Under henvisning til virksomhedens høje grad af ekspertise, virksomhedens kendskab til, at affald kunne medføre nedsivning i undergrunden, at fabrikken var beliggende ca. 300 m fra et stort vandindvindingsområde,

#### **181**

og at virksomheden - selv efter at nedgravning af kemikalieaffald var blevet frarådet - fortsatte med nedgravninger, blev A/S Cheminova af landsretten anset for at have handlet culpøst (»letsindigt og uforsvarligt«).

For så vidt angår forældelsesspørgsmålet afviste landsretten at anvende DL 5-14-4. Under hensyn til, at deponeringerne indebar en tilstand, som først engang ud i fremtiden ville medføre konkrete skader, anså landsretten ikke kravet for forældet. Forældelsesproblematikken kommenteres i øvrigt specielt nedenfor under afsnit 4.

Med hensyn til spørgsmålet om objektivt ansvar bemærkes det, at Vestre Landsret ved dommen af 4. juni 1987 udtrykkeligt forkastede det nedlagte anbringende om objektivt ansvar med henvisning til, at det fra lovgivers side næppe havde været meningen at indføre objektivt ansvar. Ved dommen af 13. januar 1989 tog landsretten overhovedet

ikke stilling til dette anbringende, idet man som ovenfor anført idømte Cheminova erstatningsansvar - allerede ud fra en culpavurdering.

Sammenligner man de to VL-domme, er spørgsmålet, hvor skelsættende de - i relation til ansvarsgrundlaget - i virkeligheden er. Den første sag (VL-dom af 4. juni 1987) er bemærkelsesværdig på to afgørende punkter. For det første er sagen i høj grad præget af myndighedernes indblanding. Fra starten var de lokale miljømyndigheder involveret - allerede i kraft af tilladelsen til deponering ved høfte 42 på Harboøre Tange. Hertil kommer, at myndighederne i vid udstrækning gav tilladelse til yderligere deponeringer - i visse tilfælde direkte - men også i mange tilfælde i form af efterfølgende godkendelse af tingenes tilstand. Endelig kommer som moment, at staten selv i en periode deponerede kemikalieaffald i området.

Denne løbende kontakt mellem A/S Cheminova og miljømyndighederne lagde landsretten i sine præmisser da også udtrykkeligt vægt på. Som begrundelse for frifindelsen af A/S Cheminova henviste landsretten således til myndighedernes handlinger, som - juridisk set - kan henføres til de såkaldte objektive ansvarsfrihedsgrunde, nemlig samtykke, accept af risiko og egen skyld.

Under hensyn til myndighedernes hhv. tilladelser og tolerance/eftergivenhed over for tingenes tilstand må afgørelsen således anses for særdeles konkret begrundet - og derfor ikke særlig velegnet som prøveballon for domstolens holdning til erstatningsansvar for forurenings-skader.

Den anden sag (VL-dom af 13. januar 1989) går nærmest i den stik modsatte retning. I denne sag var der tale om - selv med datidens øjne - miljøvineri ud over alle grænser. Lige siden virksomhedens etablering i 1947 bærer sagen præg af, at den daværende direktør for A/S Cheminova lod totalt hånt om miljømyndighedernes påtale, opfordringer og påbud/forbud over for virksomheden. Myndighedernes krav om overholdelse af den lokale sundhedsvedtægt blev negligeret ved gentagne overtrædelser. På trods af landvæsenskommissionskendelsen blev der ikke på noget tidspunkt gjort afgørende ting for at dæmme op for/hindre forurening. Hertil kommer, at direktøren i perioden 1947-1954 på selskabets vegne fik bøder 3 gange, hhv. på kr. 4.000, kr. 2.500 og kr. 10.000.

Landsretten har ved sin afgørelse således ikke haft større besvær ved at finde momenter, som kunne pege hen imod et erstatningsansvar. Det erindres her, at landsretten i sine præmisser udtrykkeligt henviste til, at det i sig selv ikke er afgørende, hvorvidt formelle regler er overholdt eller overtrådt. Iflg. præmisserne må man således se på de konkrete handlinger/undladelser sammenholdt med den konkrete og generelle viden på det tidspunkt, hvor forureningen er sket.

Det må fortsat henstå som uafklaret, hvorledes domstolene vil tage stilling til de sager, som fra Miljøstyrelsens side forventes anlagt i kølvandet på de to VL-domme. Bortset fra sager, som repræsenterer yderpunkterne, jfr. de to landsretsdomme, bliver det interessant at se, hvorledes domstolene vil behandle en mere typisk (gennemsnitlig) sag, hvor en virksomhed - i hvert fald i overvejende grad - har opført sig i overensstemmelse med de regler og kutyper, som gjaldt på det tidspunkt, hvor forureningen fandt sted. De forurenende virksomheder vil efter al sandsynlighed påberåbe sig miljømyndighedernes rolle i den periode, hvor den påståede forurening har fundet sted. Synspunkterne fra VL-dommen af 4. juni 1987 vil således blive brugt, d.v.s. argumenter i retning af »- - - forureningen skete efter direkte anvisning/accept fra miljømyndighedernes side (samtykke), og - - - de lokale miljømyndigheder blev enten løbende orienteret om eller opfordret til at besigtige de pågældende forureningskilder i form af eksempelvis nedgravninger og miljøbekæmpelsesanlæg (accept af risiko)«.

Ud over de domme, som afgøres ved en nærmere vurdering og stilningtagen til hele culpabedømmelsen, er det som i indledningen anført fra

forskellig side blevet påberabt, at der på miljøområdet gælder/bør gælde et objektivt ansvar for miljøskader. Anbringendet herom blev allerede gjort gældende i sagen UfR 1958 s. 365 H. Synspunktet blev imidlertid alene gjort gældende for landsretten og frafaldet for Højesteret. I den seneste »Cheminova«-sag, jfr. VL-dom af 13. januar 1989, blev objektivt ansvar ligeledes gjort gældende, men sagen blev - på trods af, at objektivt ansvar var blevet gjort gældende som første anbringende - afgjort allerede ud fra en culpabedømmelse.

I den første »Cheminova«-sag, jfr. VL-dommen af 4. juni 1987, blev der alene procederet på objektivt ansvar. Fra Miljøstyrelsens side blev der henvist til udviklingen i retspraksis på naboretens område, hen imod et objektivt ansvar. Dette synspunkt fandt imidlertid ikke gehør hos landsretten, som afviste det nedlagte anbringende om objektivt ansvar med den begrundelse, at »- - - der ikke i den omfattende lovgivning, der efter ophøret i 1962 af selskabets affaldsdeponering er gennemført på miljøbeskyttelsesområdet - herunder navnlig miljøbeskyttelsesloven af 1973 og lov nr. 262 af 8. juni 1983 om kemikalieaffaldsdepoter - er indeholdt regler om erstatningspligt på objektivt grundlag.«

I overensstemmelse med denne klare tilkendegivelse fra landsretten må det forventes, at spørgsmålet om evt. erstatningsansvar løses ud fra den traditionelle culpabedømmelse. Ligeledes må det forventes, at der ved den konkrete bedømmelse lægges afgørende vægt på miljømyndighedernes rolle (samtykke og accept af risiko), som enten indgår som direkte moment i behandlingen og vurderingen af, hvorvidt den konkrete handling/undladelse overhovedet er uforsvarlig/kritisabel, eller som må forventes at kunne medføre frifindelse i medfør af en af de objektive ansvarsfrihedsgrunde - selv om der ud fra en selvstændig culpabedømmelse som udgangspunkt ville have foreligget erstatningsansvar.

### 3. Erstatningsansvaret iflg. konkrete lovbestemmelser.

I det følgende vil der blive gennemgået en række regler, som på materiel vis hjemler objektivt ansvar. De opregnede bestemmelser er på ingen måde udtømmende, men nok de væsentlige i forhold til de tilfælde, som kan få indflydelse på miljøområdet.

#### a. Miljøbeskyttelseslovens § 11 (smh. § 44):

Bestemmelsen vedrører forbud mod forurening af grundvandet.

Med hensyn til nedgravede beholdere med væsker og stoffer, der kan forurene grundvandet, fremgår det, at sådanne beholdere - bortset fra beholdere til ajle og ensilagesaft - »- - - må ikke uden tilladelse fra ministeren være nedgravet i jorden«, jfr. lovens § 11, stk. 1, 2. punktum.

Det fremgår endvidere af bestemmelsen, jfr. § 11, stk. 3, at tilladelser »- - - til enhver tid kan ændres eller tilbagekaldes uden erstatning, når dette måtte vise sig ønskeligt af hensyn til fare for forurening at vandforsyningsanlæg, gennemførelsen af en ændret spildevandsafledning - - - eller når hensynet til miljøbeskyttelsen i øvrigt gør det ønskeligt«. Bestemmelsen er efter sin formulering at så generel karakter, at der i virkeligheden kan skrives ind over for enhver nedgravning af beholdere - hvad enten der tidligere er meddelt tilladelse eller ej. Det tilføjes, at ikke alene tilladelse efter miljøbeskyttelsesloven, men tillige tilladelser givet i medfør af tidligere vandforsyningslove og sundhedsvedtægter kan tilbagekaldes, ligesom miljømyndighederne kan bestemme, at forhold, der oprindeligt lovligt er etableret uden tilladelse, fremtidigt er ulovlige, jfr. Gomard i UfR 1978 B s. 60.

I miljøbeskyttelseslovens § 49 er der hjemmel til, at tilsynsmyndighederne kan lade foranstaltningen udføre *for den ansvarliges regning*, d.v.s. ejeren, såfremt påbud eller forbud ikke efterkommes inden for en fastsat frist. Hvorvidt man vil betegne denne bestemmelse som en regel om objektivt ansvar er vel en smagssag, men konsekvensen for den til enhver tid værende ejer af fast ejendom, hvor der (tilfældigvis) måtte være nedgravet beholdere med forurenende væsker eller stoffer, er under alle omstændigheder, at han kommer til at betale for afværge-

foranstaltningerne - hvad enten han vælger at lade dem udføre selv eller ej, ligesom det er uden betydning, hvorvidt han selv har foretaget nedgravningerne eller i øvrigt har haft kendskab til forureningen.

Med hensyn til forurenende væsker og stoffer, som ikke er omfattet af § 11, stk. 1, 2. punktum (jfr. ordene »nedgravede beholdere«), kan § 11, stk. 1, 1. punktum og § 44, stk. 1 og 2 (de såkaldt »særligt forurenende virksomheder«) anvendes over for ejerne af fast ejendom, hvor der er forurening. Bemærkningerne ovenfor vedrørende

### 183

§ 11, stk. 1, 2. punktum, finder tilsvarende anvendelse, jfr. § 49.

#### **b. Olie-tankbekendtgørelsen, jfr. miljøbeskyttelseslovens § 11:**

Bekendtgørelsen indeholder bl.a. en regel om afhjælpning i tilfælde af utæthed i olietanke.

Det fremgår af bestemmelsen, at hvis en tank konstateres at være utæt, skal tanken straks tømmes. Kommunalbestyrelsen kan endvidere træffe afgørelse om, at tanken skal graves op eller blændes af, ligesom kommunalbestyrelsen kan pålægge den, der forårsager en forurening, at fjerne forureningen efter kommunalbestyrelsens anvisninger.

Af bestemmelsen fremgår det endvidere, at udgifterne til pålagte afværgeforanstaltninger skal afholdes af den, som pålægget er meddelt til - hvad enten pålægget følges frivilligt eller ej, ligesom det er uden betydning, om ejeren selv har gravet tanken ned. I øvrigt henvises til bemærkningerne ovenfor under pkt. a.

#### **c. Færdselslovens § 101, stk. 1:**

Iflg. bestemmelsen fremgår det, at »den, der er ansvarlig for et motordrevet køretøj, skal erstatte skader, som køretøjet volder ved færdselsuheld eller ved eksplosion eller brand, der hidrører fra brændstofanlæg i køretøjet«.

Som det fremgår af bestemmelsen, er der inden for færdselslovens område objektivt ansvar. Med hensyn til forureningsskader kan disse typisk tænkes i tilfælde af tab af køretøjets brændstof, herunder ved ulykke, og tab af farlige stoffer og væsker, medtaget som gods.

#### **d. Jernbaneanstigningslovens §§ 1 og 9:**

Iflg. lovens § 1 fremgår det, at »- - den skade på person, der ved jernbanedrift tilføjes de rejsende eller andre, er jernbanen pligtig at erstatte efter de i denne lov indeholdte regler, selv om skaden er hændelig.«

Endvidere følger det af jernbaneanstigningslovens § 9, at hvis der ved påkørsel eller andre driftsuheld sker »- - skade på ejendom, der ikke befordres med jernbanen, finder bestemmelsen i § 1 tilsvarende anvendelse.«

Det bemærkes her, at det objektive ansvar gælder skader hidrørende såvel fra jernbanemateriellet som gods, væsker m.v., som transporteres med jernbanen.

#### **e. Luftfartslovens § 127:**

Iflg. bestemmelsen fremgår det, at skader »- - som følge af et luftfartøjs benyttelse til luftfart på personer eller ting uden for fartøjet - -« skal erstattes af »- - ejeren henholdsvis den, for hvis regning luftfartøjet benyttes.«

Bemærkningerne vedrørende jernbaneanstigningsloven finder tilsvarende anvendelse her.

#### **f. Sølovens §§ 220 og 267:**

Iflg. lovens § 220 er erstatningsansvaret i tilfælde af kollision mellem skibe almindeligt culpaansvar. Med hensyn til olieforurening gælder en speciel regel i § 267, hvoraf fremgår, at »ejeren af et skib, der transporterer olie i bulk som last er uden hensyn til skyld ansvarlig for enhver skade uden for skibet, som skyldes forurening forårsaget af olie, herunder bunkersolie, der udtømmes eller udflyder fra skibet, samt for udgifter eller skader, som forårsages af rimelige forholdsregler,

der tages efter, at den pågældende hændelse er indtruffet, med henblik på at afværge eller begrænse den nævnte skade«.

Reglen indebærer i praksis objektivt ansvar for forureningsskader i forbindelse med olieudslip fra skibe.

De ovenfor citerede bestemmelser viser, hvor bredt et udsnit af forureningsskader, der skal behandles ud fra reglerne om objektivt ansvar. De alvorligste skader - i relation til såvel antal som art og omfang - omfattes af bestemmelserne, f.eks. nedgravet kemikalieaffald i jorden, som (pludselig) lækker samt olieudslip og anden forurening fra transport med bil, tog, fly og skib.

#### **4. Objektive ansvarsfrihedsgrunde, herunder forældelse.**

I forhold til andre retsområder er miljøretten af noget speciel karakter. Fra samfundets side accepteres der i vid udstrækning forurening i en eller anden form. Dette sker oftest i et samspil mellem forurenere og miljømyndighederne gennem tilladelser, anmeldelsespligt, påbud/forbud m.v.

Denne legale regulering fra det offentlige side med hensyn til graden af den konkrete forurening indebærer naturligvis, at forurenere med rette kan påberåbe sig eksempelvis en tilladt spildevandsudledning, jfr. miljøbeskyttelseslovens § 17, eller tilladelse til nedgravning/henlæggelse af kemikalieaffald i et anvist depot (enten på eller uden for

### 184

ejers ejendom), jfr. miljøbeskyttelseslovens § 11.

Det vil ofte være et spørgsmål om terminologi, hvorvidt tilladelser, krav m.v. fra det offentlige side rent retsteknisk skal rubriceres som et element i culpabedømmelsen eller som en objektiv ansvarsfrihedsgrund i form af samtykke, accept af risiko eller egen skyld. Overgangen kan naturligvis være glidende, men i de klare og utvetydige tilfælde vil det være mest nærliggende at behandle problemstillingen under de objektive ansvarsfrihedsgrunde.

Uanset om ansvarsgrundlaget i øvrigt er objektivt ansvar eller culpa, vil forurenere kunne påberåbe sig en objektiv ansvarsfrihedsgrund til støtte for frifindelse for et erstatningskrav, med mindre miljømyndighederne har mulighed for at skride ind over for ejeren af en ejendom, hvor der er forurenende væsker eller stoffer, jfr. miljøbeskyttelseslovens § 11, stk. 3.

I forbindelse med fremsættelse af krav mod forurenere vil der fra dennes side med styrke kunne fremføres anbringender om, at den pågældende aktivitet var i fuld overensstemmelse med dagældende regler, forskrifter, tilladelser m.v., eller at myndighederne løbende har været gjort bekendt med/har haft kendskab til forureningens art og omfang uden på noget tidspunkt (for alvor) at have skredet ind.

Det var netop disse argumenter, som fandt tilslutning i den første »Cheminova«-sag, hvor landsretten som selvstændige punkter lagde vægt på, at myndighederne havde accepteret og tolereret forureningen samt tillige selv deponeret affald i det pågældende depot. I øvrigt kan det undre, at landsretten i dommen udtrykkeligt henviser til de objektive ansvarsfrihedsgrunde, når sagen kunne have været afgjort allerede fordi, der ikke var noget ansvarsgrundlag.

Endvidere har forældelsesspørgsmålet speciel betydning i miljøsager. Også i miljøsager vil der løbe to parallelle forældelsesregler, nemlig 1908-loven (5 år) og DL 5-14-4 (20 år).

Med hensyn til 1908-loven løber fristen fra det tidspunkt, hvor miljømyndighederne vidste/burde vide, at forurening var sket, jfr. lovens § 3. Da miljøsager ofte først vil opstå lang tid efter, at selve forureningen har fundet sted, må den 5-årige forældelsesfrist i praksis antages at løbe fra det tidspunkt, hvor miljømyndighederne får kendskab til/mistanke om, at en tidligere forurenende virksomhed nu rent faktisk har medført miljøskader.

For så vidt angår Danske Lov 5-14-4 gælder reglen efter sin ordlyd alene på »gældsbreve og andre fordringer«. I såvel teori som retspraksis

antages det dog, at reglen tillige gælder analogt ved erstatning uden for kontrakt, d.v.s. at fristen løber fra den skadegørende handling.

I forureningsager er det her interessant at undersøge, hvornår »den skadegørende handling« må anses at være sket. Der kan her tænkes følgende tre teoretiske løsninger:

- Den konkrete henlæggelse/deponering af forurenende genstande/væsker.
- De forurenende genstande/væsker er fjernet (eventuelt ved naturens hjælp).
- Den forurenende kilde (nedlagte genstande/væsker) begynder at lække/udsive - selv om der endnu ikke er (påviste) farer/skader.

Vestre Landsret har ved »Cheminova«-dommen af 13 januar 1989 ikke taget direkte stilling til spørgsmålet. Man har ved en noget kryptisk formulering, jfr ordene »ved deponeringerne blev der etableret en tilstand, som fra et på forhånd ubestemmeligt tidspunkt over en årrække af uberegnelig længde efterhånden påførte undergrunden og grundvandet skade i stigende omfang, uden at dette var umiddelbart erkendeligt for de skaderamte«. Landsretten siger således ikke direkte, hvornår forældelsen efter Danske Lov 5-14-4 starter, men ud fra en fortolkning af den anvendte formulering, må starttidspunktet være det tidspunkt, hvor det ud fra en faglig vurdering kan erkendes, at der rent faktisk er opstået/vil opstå skader i anledning af tidligere foretagne deponeringer. D.v.s. løsningen må nærmest rubriceres under pkt. c.

Med hensyn til den nærmere definerings af, hvornår forældelsen begynder at løbe fra, er spørgsmålet, om (grundsætningen i) DL 5-14-4 i virkeligheden er relevant i miljøsager. Den traditionelle juridiske opfattelse ved erstatning uden for kontrakt om forældelsens starttidspunkt ved »den skadegørende handling« holder i hvert fald ikke stik i den seneste »Cheminova«-dom. I stedet for krampagtigt at skulle fortolke sig ud af forældelse efter DL 5-14-4 er spørgsmålet, om man ikke lige så godt i miljøsager kan slå fast, at forældelse ved såkaldte »sensskader«, d.v.s. skader, hvor der er lang tid mellem den skadegørende handling og

### 185

selve skaden, først løber fra det tidspunkt, hvor man ud fra både samfundsmæssige hensyn og faglig viden bliver opmærksom på mulige skadevirkninger.

Det tilføjes her, at landsretten heller ikke siger, hvornår forældelsen indtræder, idet man igen bruger en kryptisk formulering, jfr. ordene »- - findes det ubetænkeligt at fastslå, at erstatningskravene ikke var forældet efter DL 5-14-4, da Ballerup kommune i 1977 afbrød forældelsens forløb.«

**5. »Forureneren betaler-princippet« (Polluter Pays Principle (PPP)).** Som tidligere anført henviser fortalerne for synspunktet om et generelt objektivt ansvar i dansk ret for miljøsager til »forureneren betaler-princippet«.

Ud fra en sproglig fortolkning af udtrykket forekommer det besnærende at fortolke princippet således, at det offentlige til enhver tid kan kræve, at forureneren betaler udgifterne til forureningsbekæmpelse, herunder oprydning af gamle kemikalieaffaldsdepoter. Såfremt begrebet strækkes helt ud, vil det i den yderste konsekvens indebære et objektivt ansvar. Vedr. baggrunden for og rækkevidden af udtrykket henvises til Anders Serup Rasmussen i »Juristen« 1974 s. 90 ff.

Især fra politisk side støder man ofte på det synspunkt, at »forureneren betaler-princippet« er lig med et objektivt ansvar. Synspunktet om lighedstegn mellem objektivt ansvar og »forureneren betaler-princippet« har imidlertid ikke fundet tilslutning i teori og retspraksis. Gomard anfører udtrykkeligt om dette princip i UfR 1978 B s. 66, følgende:

»Virksomhederne bør afholde udgifterne til forureningsforebyggende udstyr og anlæg, men henstillingen udstrækker ikke PPP til at omfatte objektivt ansvar for enhver skade, der kan betegnes som en miljøska - - «.

Det forfægtede synspunkt har heller ikke vundet tilslutning i den første »Cheminova«-sag, hvor landsretten udtrykkeligt frifandt A/S Cheminova med bl.a. den begrundelse, at der i miljølovgivningen og andre love ikke var indført materielle regler om objektivt ansvar.

Jeg er enig med Gomard i, at »forureneren betaler-princippet« alene indebærer, at den konkrete virksomhed (d.v.s. den til enhver tid værende ejer) løbende skal sørge for, at udstyr og anlæg m.v. er i overensstemmelse med de til enhver tid stillede krav fra myndighedernes side.

Når »forureneren betaler-princippet« alene udstrækkes hertil, er der ikke noget opsigtsvækkende i princippet, idet det således blot er i tråd med lignende principper på andre retsområder, hvorefter den til enhver tid værende ejer kan tilpligtes at overholde de til enhver tid stillede krav fra myndighedernes side, f.eks. husejere til brandsikring og servitutter eller bilejere til sikkerhedsseler og katalysator.

### 6. Objektivt ansvar for forureningskader?

Som konklusion må ansvaret for forureningskader uden for kontrakt - når bortses fra udtrykkeligt hjemlet objektivt ansvar - alene kunne idømmes ud fra det almindelige culpaansvar. Indførelsen af et generelt objektivt ansvar for miljøsager kræver således et lovindgreb. Den 16. februar 1988 fremsatte SF følgende forslag til folketingsbeslutning om »Erstatning for miljøsager«. (Forslaget bortfaldt p.g.a. folketingsvalget i foråret 1988 - men forventes genfremsat på et senere tidspunkt):

»Folketinget pålægger regeringen inden den 1. december 1988 at fremsætte forslag til lov om erstatningsansvar for miljøsager i overensstemmelse med følgende retningslinjer:

- Lovforslaget skal omfatte lov om miljøbeskyttelse samt anden gældende og fremtidig lovgivning, hvis hovedformål er miljøbeskyttelse, og hvor dansk rets almindelige erstatningsregler ellers ville finde anvendelse.

- Ansvarsgrundlaget skal som hovedregel være et objektivt ansvar og omfatte såvel person- som tings- og formueskade.

- Beviskravet til sammenhængen mellem årsag og skade lempes således, at skadelidte kun skal godtgøre en overvejende sandsynlig sammenhæng mellem årsag og skade.

- Beskyttelsen skal omfatte skader, foranlediget af jord-, vand- og luftforureningen, uanset hvorfra den skadevoldende emission hidrører

- Der oprettes en miljøska - - fond til dækning af erstatninger for miljøsager, hvor der ikke har kunnet findes nogen erstatningsansvarlig. Fondens midler tilvejebringes ved indførelse af afgifter på forurenende virksomhed.

- Søgsmålskompetencen henlægges til de myndigheder, der har forvaltningskompetencen inden for miljøbeskyttelseslovens område, de skadelidte

### 186

enkeltpersoner og foreninger, hvis formål det er at beskytte de skadede værdier.

- Erstatningsansvaret forældes efter reglerne i forældelsesloven af 1908.«

Lovforslaget, som er inspireret af den svenske »Miljvskadlagen« (1986:225), bygger i lighed med svenske regler på et princip om objektivt ansvar. Fra forslaget fremhæves specielt pkt. 2, hvorefter det objektive ansvar skal omfatte både person-, tings- og formueskade.

I tilslutning hertil bemærkes det dog, at et eventuelt generelt objektivt ansvar på miljøområdet ikke hindrer fremsættelse af anbringender fra forurenerens side om en eventuel objektiv ansvarsfrihedsgrund (samtykke, accept af risiko eller egen skyld).

Såfremt man fra Folketingets side måtte ønske et objektivt ansvar, som tillige de objektive ansvarsfrihedsgrunde skal vige for, skal dette udtrykkeligt indføres i lovteksten.

Efter min opfattelse er det betænkeligt at indføre et generelt objektivt ansvar på miljøområdet. Det er muligt, at man vil kunne ramme mange virksomheder, som gennem årenes løb har forurennet, og som man fra det offentlige side ønsker nu skal bidrage - helt eller delvist - med afværgeforanstaltninger m.v. Men ikke alle virksomheder, som i årenes løb har udøvet forurening, er så store, at de blot kan medtage udgiften som en driftsudgift. Ud over det psykiske ubehag ved pludselig at blive præsenteret for et betalingskrav måske lang tid efter, at ens virksomhed

er ophørt, og man har trukket sig tilbage - vil det for mange være en økonomisk katastrofe at skulle betale for en af det offentlige iværksat og gennemført forureningsbekæmpelse.

Følgende eksempel viser, hvor hårdt og urimeligt - og måske også utilsigtet - et generelt objektivt ansvar for forureningskader vil ramme, hvis det indføres ved lov eller statueres i retspraksis:

En person har i en menneskealder drevet en tømmerhandel. Virksomheden har løbende overholdt de til enhver tid gældende regler, sundhedsvedtægter, krav m.v. til behandling og brug af forurenende stoffer. Som led i driften er der løbende forhandlet tjæreprodukter som træbeskyttelsesmiddel, hvilket oprindelig skete fra store tønder, hvorfra der blev hældt over i mindre beholdere, som kunderne oftest selv medbragte. Under omhældningerne skete det af og til, at der blev spildt tjære på jorden, idet det dog her tilføjes, at den anvendte fremgangsmåde var helt sædvanlig og i fuld overensstemmelse med dagældende forskrifter.

På et tidspunkt beslutter den pågældende sig for at stoppe virksomheden. Kommunen bliver opmærksom herpå og vedtager en lokalplan for området, hvorefter der på ejendommen skal være socialt boligbyggeri. Et interesseret boligselskab forhandler herefter med ejeren, som i mellemtiden har afviklet og lukket tømmerhandelen, om køb af ejendommen.

Forhandlingerne munder ud i en aftale om salg af ejendommen til boligselskabet. Et par år efter overtagelsen opdager man under gravearbejderne, at ejendommen er forurenede af forskellige fenoler stammende fra tjæreresterne. På denne baggrund stiller miljømyndighederne nu krav om udskiftning og bortskaffelse af forurenede jord, idet udgifterne hertil langt vil overstige salgspriisen.

Fra kommunens side rejses krav mod den tidligere ejer af ejendommen om at afholde udgifterne til forureningsbekæmpelsen, idet der til støtte herfor henvises til, at den tidligere ejer er forurenere. Kommunens krav efterkommes imidlertid ikke, da den oprindelige ejer ingen økonomisk mulighed har for at opfylde kravet. Herefter bekoster kommunen selv oprydningen og kræver udgifterne refunderet af den tidligere ejer i dennes egenskab af forurenere.

Såfremt SF's forslag om objektivt ansvar på miljøområdet vedtages, eller domstolene sætter lighedstegn mellem objektivt ansvar og »forurenere betaler-princippet«, risikerer den tidligere ejer at skulle betale hele beløbet for forureningsbekæmpelsen.

Eksemplet viser, at et generelt objektivt ansvar på miljøområdet *dels* er for diffust et begreb som grundlag for at idømme erstatningsansvar, herunder opgørelsen af et økonomisk tab, *dels* risikerer at ramme »uskyldige«, som i tidens løb i god tro har udøvet virksomhed, som (tilfældigvis) indebar en forurening.

Efter min opfattelse er den gældende retstilstand med et almindeligt culpaansvar fuldt tilfredsstillende. Det forekommer, som om »forurenere betaler-princippet« fra politisk side (mis)bruges til at lukke munden på de tendenser i befolkningen, som kræver en hårdere indsats mod forurenere. Men som påpeget i denne artikel har synspunktet om et lighedstegn mellem et generelt objektivt ansvar og »forurenere betaler-princippet« imidlertid foreløbig ikke vundet gehør for domstolene, og en ukritisk ændring af denne retstilstand til et objektivt ansvar vil i mange tilfælde være særdeles betænkeligt.